

Liszka József

Madi bicsak, zöld a nyele...

Adalék a Mátyás-hagyomány
mai revitalizációjához a Csallóközben

Dunaszerdahelytől mintegy 15 kilométernyire, délkeletre található egy Nagymad névre hallgató kis település, amely bicskairól és Corvin Mátyáshoz kapcsolódó tradícióiról ismert. A kettő, egészen pontosan nem tudni, milyen ok-okozati relációban, de összefügg. A gyökerek (és a történeti források is) viszonylag távoli múltba nyúlnak, de virulensek ma is. Az alábbiakban erről lesz szó röviden.¹

A magyar és a szomszédos népek (főleg szlovákok, ruszinok és szlovének) szóbeliségében igen előkelő hely illeti a Mátyás királlyal kapcsolatos tréfás, tanító jellegű, gyakran helynév-eredetmagyarázó elbeszéléseket. Ezek az anekdota, novellamese és monda határán mozgó, műfajilag nehezen behatárolható történetek elsősorban a magyar népterület déli és északi sávjában fordulnak elő feltűnően nagy számban. Ez utóbbi terület két jelentős góca a Kisalföld (azon belül is elsősorban a Csallóköz²), illetve Gömör, amely utóbbi kutatásában Ujváry Zoltán szerzett elévülhetetlen érdemeket, de közölt adatokat a csallóközi néphagyomány Mátyás-vonatkoztatásaihoz is.

A Csallóközt leíró régebbi és újabb geográfiai-statisztikai, valamint népismereti munkák sohasem feledkeznek el megemlékezni arról, mennyire kedvelte Mátyás király ezt az Aranykertnek is nevezett, természeti kincsekben, halban-vadban bővelkedő tájegységet. Nincs itt arra tér, hogy sorra vegyük az ilyen jellegű utalásokat, megfogalmazásokat, így legyen most elég – mintegy illusztráció gyanánt – mindössze két jellemző, viszonylag korai munkára hivatkozni. A Péczeli József által szerkesztett és részben írott, Komáromban kiadott Mindenés Gyűjtemény című folyóirat 1790-ben erről a következőket tudósítja: *A Csallóköz neveztetett a' régi időben Arany-kertnek, mind a benne termő szép gyümölcsökért, mind pedig talán a' Dunában található arany fővenyekért. Különösen szerette Mátyás király ezt a' szigetét, és örömmel mulatott benne.*

¹ Jelen dolgozat előzménye egy korábbi könyvem alfejezete (Liszka József: *Átmenetek. Folklor és nem-folklor határán*, Komárom, Selye János Egyetem Tanárképző Kara, 2013, 195–206.), aminek itt egy újragondolt és némileg átdolgozott változatát kapja a kedves Olvasó. Az idézett munka bőséges irodalmi apparátust is tartalmaz, így jelen dolgozat végén csak az általam legfontosabbnak vélt munkák jegyzékét adom.

² Feltűnő, hogy Timaffy László alaposan kutatásainak ismeretében, a szomszédos, ikerszigetként is kezelt Szigetköznek és tágabb térségének viszont jószerével nincs Mátyás-tradíciója.

A Kubinyi Ferenc és Vahot Imre által szerkesztett *Magyarország és Erdély képekben* című, 1853-ban megjelent honismertető album második kötetében pedig a következőket olvashatjuk: *Az ország minden zegét-zugát ismert Mátyás király gyakran mulatott Csallóközben s e szigeten pompás kerteket alkotta. Nemcsak ezért, de gazdag természeti áldásai, különösen temérdek gyümölcse miatt is hajdan Aranykertnek nevezték e szigetet...*

Ezek és a hozzájuk hasonló megfogalmazások nyilvánvaló, hogy – miközben bizonyos konkrét, történetileg is igazolható adatokon alapultak – alapvetően mégis inkább a helyi néphagyományból táplálkoztak, egymásból is meríthettek, és – elsősorban a falusi értelmiségen keresztül – a parasztság történelmi tudatára, ismereteire is visszahatottak.

Rátérve konkrét tárgyunkra, ismereteim szerint a madiakkal kapcsolatos Mátyás-tradíciót már Bél Mátyás is megemlíti méltán híres, latinul megjelent országleíró munkájában: *Azt mondják, hogy egykor Madon, a középen volt egy rendkívüli nagyságú hársfa, amelynek árnyékában Corvin Mátyás, aki útját gyakran erre irányította, reggelizni szokott. Mivel ezt a király igen gyakran megtette, s hogy az őt követő kísérete a falu lakosainak ne kellemetlenkedjen, kivágták a hársfát, s helyét olyan ügyesen eltüntették, hogy még a legismerősebbek sem találtak volna rá. Balszerencséjükre, a sors akaratából a visszatérő Mátyás a hárs eltávolítását észrevette, s méltatlankodva kérdezte a lakosoktól, hogy ki tette azt. Ők zavarodottan állították egyszer, hogy a villám sújtotta, másszor forgószele tépte ki, s ezzel elárulták magukat. Erre a király nagy haragra gerjedt, s nem tudta magát mérsékelni. Minthogy magukat a királyi látogatásra méltatlanná tették, nagyon elátkozta a madiakat, hogy közülük senki, soha a jövőben semmilyen kitüntetést, hivatalt nem kaphat. Az egész falunak jelzője lett: Csiribiri Rossz Emberek...*³

Ma már kicsit nehezen értelmezhető a szóhasználat, mármint a csiribiri, de korábban nagyon is közérthető lehetett. Amíg a korai források (lásd lejjebb) szinte kivétel nélkül említik (nota bene: sokszor nyilvánvalóan egymástól átvéve), a közelmúlt szájhagyományában ritkábban fordul elő. S ha igen, akkor valószínűsíthető valamilyen írott forrás. Czuczor Gergely és Fogarasi János szótárának 1862-ben megjelent első kötete minden bizonnyal Bél Mátyástól veszi a magyarázatot: *„aprónevű, hitvány, kicsinyféle [...] Csiribiri rossz emberek. Így nevezte Mátyás király a madiakat a Csallóközben.”* Pelkó Péter 1864-ben Rozsnyón megjelent közmondásgyűjteménye szerint *„csiri-biri rossz ember: a ravasz és általában a gonoszerkölcös emberekéről szóló közmondás”*. A magyar nyelv értelmező szótára szerint a csiribiri *csekély értékű, jelentéktelen ember, állat*.

Visszatérve a madi eset nyomtatásban megjelent korai forrásaihoz, nyilvánvalóan Bél Mátyástól átvéve, szinte szó szerinti fordításban megtaláljuk Korabinszky János Mátyás 1786-ban megjelent, német nyelvű lexikonjában: *Bey diesem Orte pfligte der König Matthias Korvinus zu Zeiten unter einem großen Lindenbaum sein Vergnügen zu haben. Die Einwohner aber vertilgten diesen Baum gefließentlich, vermutlich aus Absichten, so zwar, daß man nicht einmahl den Platz davon mehr wissen konte. Als der König wieder hin*

³ A fordításért néhai Búcsi Lajosnak tartozom köszönettel.

kam, um sich unter dem Schatten dieser Linde wieder zu erquicken, fand der solche nicht, konnte auch den Vertilger nicht entdecken. Er zeigte daher gegen die Einwohner seinen Unwillen und bediente sich unter andern dieser Worte: Tschiri-biri Rosz emberek.⁴

Vályi András szinte ugyanekkor megjelent (1799), és amúgy Korabinsky munkájára erősen támaszkodó lexikonjában nem tartotta érdemesnek elmesélni az esetet. Fél évszázaddal később, Fényes Elek ellenben több munkájában is felelemleti a madi inzultust: *Közönséges vélekedés, hogy hajdan Corvin Mátyás itt gyakran mulatozott, s innen származott azon anekdota is, mintha egyszer távollétében a nagy-madiak egy kedves kis körtvély-fáját kivágván, őket megátkozta, s „csiribiri rossz embereknek” nevezte volna.*

Ipolyi Arnold a Vasárnapi Ujságban közzétett Csallóközi úti-képek című forrásértékű leírásában, 1858-ban szintén kitér rá, egyértelműen Bél Mátyás alapján írva le az esetet, bár ő már fölillantja, nyilván saját helyi tapasztalataira hagyatkozva, annak falucsúfoló jellegét is: *Mátyás király kedves hársfáját, mely alatt vadászat közben nyugodni szokott volt, a madiak kivágták, nehogy gyakori itt mulatozása által a lakosok terhére legyen; ekkor átkozta volna meg őket Mátyás, hogy soha madi ember kitűnő hivatalra képes ne legyen, „csiribiri rossz madiak” rájuk maradt mondattal szidalmazva őket; mit ma sem említhet nekik senki bántatlanul.*

A történetet valamivel később Tóth Béla rendkívül népszerű, a 19. század végétől a 20. század folyamán több kiadást megért, hatkötetes anekdotagyűjteményének első kötete is hozza: *A Csallóköz Mad nevű falvában állott egykor egy igen magas nagy hársfa, melynek árnyékában Mátyás király örömetst pihent meg, sőt ebédelt is. Mikor ezt gyakrabban cselekedte, a falu lakói érezni kezdték a sok alkalmatlanságot, melyet a király számos kísérete okozott; és tanácsban elhatározták, hogy a király sok ott mulatásának legkönnyebben azal lehetne elejét venni, ha a hársfát kivágnák. Hamarjában fejszét is fogtak hát a terebélyes, vén, de még mindig gyönyörű fára, és ledöntötték; és mind törzsökét, mind gallyait, mind legmélyebb gyökereit oly gondosan eltakarították, hogy még a legjáratosabbak sem tudták volna megmondani, hol állott valaha.*

Mátyás király idegen földről visszatérve, véletlenül útba ejtette Madot, s mikor észrevette, hogy a hársfa eltűnt, haragosan vonta kérdőre a falu lakóit: mi lett az ő kedves fájával. A falubeliek hol azt adták okul, hogy a villám sujtott a fába, hol azt, hogy forgószele csavarta ki; és e kétféle beszéddel elárulták gonosz cselekedetüket.

A bosszús király nem bírta magát türtőztetni; keményen leszidta a madiakat, és egyben azt is kimondta, hogy mivel méltatlanokká lettek a királyt vendégül látni, sohase viselhessenek semmilyen tisztséget, se maguk, se ivadékaik; és ezzel a szokott gúnyolással végezte beszédét:

⁴ E település mellett szokott egy időben Corvin Mátyás király egy nagy hársfa árnyékában mulatni. A helyi lakosok azonban szándékosan elpusztították ezt a fát, mégpedig olyannyira, hogy a helyét sem lehetett találni. Amikor a király ismét erre járt, és a hárs árnyékában le szeretett volna pihenni, nem találta azt, sőt az elpusztítók nyomára sem sikerült jönnie. Ezért a lakosokkal szemben nemtetszését fejezte ki, a következő szavak kíséretében: csiri-biri rossz emberek. (L. J. ford.)

– Csiribiri rossz emberek!

Azt mondják, a madiak közül azóta valóban senki sem vergődött semmi-féle tisztségre avagy hivatalra. A király „csiribiri” szidalmát pedig főbenjáró dolog említeni abban a faluban, mert a madiak véresre verik, sőt gyakran meg is ölik azokat az embereket, a kik ezt az átkozott szót ajkukra merik venni.

Egy másik helyen, a hatodik kötetben, más forrásból (talán tényleg szájhagyományból?) ismét visszatér az esetre, csak kissé másként: Mátyás király a csallóközieket így átkozta meg, mikor még vadászat közben is zaklatták ezer panaszukkal a pörlekedők:

*Csiribiri verébfajta,
Réce, ruca, kacsza fajta,
Mindég veszekedjetek,
Soha ne egyeztetek.*

A történet természetesen a mai néphagyományban is él. Azt nem lehet tudni, hogy ez mennyire köszönhető az évszázadok során szinte folyamatosan jelen lévő írásos hagyománynak, hiszen a fentebb bemutatottakon túlmenően Molnár János és Kossány István 1966-ban, Marczell Béla pedig 1968-ban írt róla ismeretterjesztő cikkeket, feltehetően a helyi tradícióra (is) támaszkodva, bár utóbbi tud Bél Mátyás közléséről is. Németh Márta 1983-ban összeötvözve egy másik, alább még tárgyalásra kerülő, ugyancsak fához kapcsolódó helyi Mátyás-mondával, ismét közzétette a történetet. 1988-ban Bartalos István (sz. 1939) madi lakos érdeklődésemre a következőképpen beszélt el a történetet: *A falu mellett volt egy erdőféle, aztánd akkora fák voltak ottand, ahogyan beszélgették az öregebbek, elődjeim, hogy egy ezred katonája [ti. Mátyás királynak, L. J. megj.] egy fa alatt meg tudott a hüssön ebédelni. És elment a király innen, visszavonult a várába és a parasztnok kivágták a fát persze, mert nagyon sok katona bejárt a faluba az asszonyokhoz. A parasztnaszonyokhoz. És emiatt a parasztnok megdühödtek és kivágták a fát, hogy többet ne járjanak a katonák ide. És megátkozta a falut Mátyás király, hogy soha ne legyen köztük békesség. De ez igaz is! Azóta sincs itt, nincsen megértés a faluban. És ezért nincsen semmi, kultúrház se, mer nem tudnak megegyezni.*

Ehhez a királyi átokhoz kapcsolódik a következő, szintén tőle, 1988-ban lejegyzett történet: *Ahol a JRD⁵ telep van, oda Mátyás király, oda királyvárost tervezett. Hogy aztán igaz-e vagy a legendában valahol meg van-e írva, azt nem tudom... Ide akarta a királyokat, királyvárost akart, ahol volt az őrfa, de mivel elátkozta, megharagudott rájuk biztos...*

Nagyjából két évtizeddel később, Bogyai Tündének a padányi születésű (1948), ám négy évtizede Madon élő Németh Márta – nyilvánvalóan olvasmányélményeitől nem mentesen – a következőképpen mesélte el: *Mátyás király vadászni járva a Vértes erdejében, Mad falunk mellett szokott rendszeren megpihenni, ahol volt egy roppant nagyságú tölgyfa a falu határában, ez volt a hatalmas király legkedvesebb nyugvóhelye, melynek árnyékában aludta rövid*

⁵ JRD= az egységes földműves szövetkezet szlovák nevének (jednotné rolnické družstvo) rövidítése

déli álmait. Minthogy azonban a kíséretéhez tartozó urak és apródok e királyi látogatás következtében gyakran belátogattak a falu szépeihez, asszonyaihoz, s nem egy jámbor férj és vőlegény számadásában követtek el ártalmas háborításokat, emiatt a felingerelt szerelemföltő férfiak azt gondolták ki, hogy ők bizony kivágják azt a fát, mely alatt a király pihenni szokott, majd akkor talán nem jön többet oda kíséretével. A vadászatban kifáradt király egyszer csak nem találta kedvenc fáját a falu végén. Ki volt onnan vágva. A vele volt urak nagy lármát csaptak a vakmerőség miatt, s elővették a falu előljáróit, hogy ki tette azt a gonosz tréfát. Azok töredelmesen bevallottak mindent, s ijedtükben kiszolgáltatták mindazokat, akik a hársfa kivágásában csak egy fejszecsapással is vétkesek voltak, s azokat megkötözve a király elé cipelték. Mátyás király, anélkül hogy egy tekintetre méltatta volna megbántóit, azt mondta:
– Bocsássátok el őket! Haszontalan csiribiri emberek!

A vétkesek elbocsátották büntetlenül, de gonoszabb büntetés várt aztán az egész falura; mert azontúl az egész környék így nevezte őket, akárhova mentek: „itt jönnek a csiribiri emberek”. Száz meg száz esztendő múlva is rajtuk maradt a csiribiri gúnynév.⁶

Eddig a madiakkal kapcsolatos, madiak (vagy éppenséggel a szomszédos településeken lakók) által mesélt egyik történet. A másik történet magját, a bicskakészítésre való szakosodást, már Ipolyi Arnold említett, 1858-as cikksorozatában is megtaláljuk, bár ő még nem hozza ezt kapcsolatba Corvin Mátyással: *A legolcsóbb és legnépszerűbb bicskák madi bicskák néven ismeretesek Csallóközben; ez rendes búcsúfia pór gyermekek számára, kikkel elhitetik, hogy azok Madban készen teremnek egy nagy körtefán.*

Az Ipolyi által említett jellegzetes helyi kismesterség a madiakra ráhúzott falucsúfoló kiindulási alapjává lett. A teljes történet röviden így foglalható össze: Mátyás király vadászat közben megfáradva, Mad község határában kíséretével lepihent egy hatalmas fa alatt. Bicskáikkal falatozni kezdtek, amikor egy szép szarvast pillantottak meg. A király parancsára üldözőbe vették, s az étkezést abbahagyva a vitézek bicskáikat a földön hagyva vagy a fa törzsébe szúrva többé már nem tértek vissza. Később arra járva két madi atyafi (a madiak szerint inkább pódafaiak vagy padányiak lehettek) azon csodálkozott el, hogy a fán bicska terem: a földön heverő piros nyelűeket érettnak, a fa törzsébe szúrt zöldeket éretlennek vélvén. Azóta a madiakat sikeresen bosszantják, ha megkérdezik tőlük: „Bácsi, érik-e már a bicskák?”

Ezt a történetet is többen közzétették, főleg az ismeretter-

Nagymadi bicskakészítő az árujával
(forrás: Új Szó online)

⁶ Bogyai Tünde, *Egy Mátyás monda és utóélete* című szakdolgozata (Komárom, SJE 2009)

jesztő vagy hírlapi irodalomban, ami feltétlenül erősítette a szóbeliségben is élő tradíciót. Bacsfáról, Földes Gyula 1886-os tudósítása alapján a következő, viszonylag régi adattal rendelkezünk: „*Madi bicsak. Csúfneve a madiaknak (különben: fanyelű kis bicsak)*”. A falucsúfoló egy-egy töredékét később Alistálon és Kisudvarnokon is sikerült lejegyezni. A távolabbi mátyusföldi Boldogfán is ismerik a *madi bicsak* kifejezést, de a történetet már nem tudják hozzá. Búcsról Bakos Józsefnek sikerült az alábbi falucsúfoló versikét még a második világháború előtt lejegyeznie, majd 1953-ban, a *Mátyusföldi gyermekjátékok* című gyűjteményében közre is adta:

*Madi bicsak, zöld a nyele,
Kiszúrom a szemed vele.*

Ide kapcsolódik a rigmus egy további, Peredről származó variánsa:

*Madi bicsak, zód a nyele,
kivágom a tököd vele!*

Nem zárható persze ki, hogy annak idején Búcsón is ebben a formában skandálták, de a kor álprüdériája megkövetelte a gyűjtő-közreadó nyelvi korrekcióját (nota bene: ennek ellenére bezúzták a könyvet néhány, a szomszédos népeket „sértő” sora miatt). Hogy a *madi bicsak* szóösszetétel pályafutása még nem zárult le, annak bizonyosságául álljon egy, Keszeli Ferenc 1991-ben megjelent gyermekverskötetének még inkább lefinomított két sora:

*Madi bicsak, réz a nyele,
Kivágom a rezet vele.*

A 20. század elején a madiak efféle ugratásáért még bicsakélre is sor kerülhetett. 1920 táján viszont megtelepedett a faluban egy tanítónő, Tóthné Prékopa Adél, aki évente elmesélte a történetet tanítványainak, kézimunkaórákon *madi bicsakot* faragtatott velük (ezzel az amúgy is hagyományos helyi bicskakészítésnek bizonyos lendületet adva), és a „lelkükbe véste”, hogy ha valaki megkérdezi tőlük, hogy érik-e már a bicsak, ezért ne haragudjanak, mert okos ember ezen csak mosolyog, és mi büszkéek vagyunk rá, hogy olyan igazságos nagy király, mint Mátyás, többször meglátogatta községünket. Manapság valóban nem tapasztalható harag a bicska emlegetése kapcsán a faluban. A történetet, ha töredékesen is, de ismerik. Alább egy Bartalos István (sz. 1939) által 1988-ban nekem elmondott változatát, illetve vele párhuzamosan ugyanennek az adatközlőnek a fentebb olvashatóval összekapcsolt történetét, Bogyai Tünde 2009-es lejegyzésében mutatom be:

1988:

Itt vót valahol a mocsaras rész, ahova a vadat üldözték, olyan kisebb fák is voltak, erdőrés, a bicskájukat a fába és uggyi azon szaladt egy vad.

Üldözöbe vették és többet nem találtak oda vissza, ahová belevágták a bicskát a fába. És aztán így ott maradt. Mentek a parasztkok az erdőbe, megta-

lálták a bicskát, hogy az már biztos érett fa, mer megértek a bicsakok. Egyik piros volt, a másik meg zöld. Hát ennyit a madi bicsakról.

2009:

Mátyás király és kísérete ipp vadászott a környéken. Ebídidőre járt, nos letarisznyásztak egy hatalmas tőgy alatt, amelyet nyóc ember is alig bírt átkarújni – olyan nagy vót. Mikor a ződ fűben javába falatozták a paprikás szalonnát, akkor a tisztás, tó szílin egy szíp agancsú szarvas bukkant fő. Nosza, gyorsan lóra útek, otthagyták a szalonnát, a bicskát és a szarvas után mentek. Míg a vadászok a királyja a szarvast údöztík, eközbe a farkasok a Órfa alatti ítelmaradíkot megettík és csak a bicsakokat hagyták a fűbe. Ezután nemsokka arra ment két atyafi – valaki má azt is mondta, hogy padányiak vótak, bolondság. Észrevettík, hogy a fa alatt mennyi bicsak van. Erre aszongya a egyik:

– Te koma nizd csak, ez a fa bicsakot terem! Má meg is írett és mind le-hullott! Gyere gyorsan szedjük össze!

Kendőbe tettík a egíszet, aztán rohantak haza ehüeszteni, hogy csoda törtínt, a fa bicsakot termett. De persze nem hittek neki, úgyhogy másnap kimentek megnízni, hogy igaz e, amit a atyafiak beszítek, de persze nem vót ott semmiféle bicsak. Mírgükbe kivágták a fát. Egyszer aztán a király viszzatírt a faluba és kedves fáját kereste, de há persze ugyi nem taláta. És ekkor elátkozta a falusiakat legalább 500 évre, hogy ne legyen közöttük soha bíke meg nyugalom.

Bogyai Tünde egy további adatközlője, az 1944-ben Madon született Németh Dezső is összevonta a két történetet, amelyet (amelyeket), saját bevallása szerint, még gyermekkorában bátyjától hallott. 2009-ben a következő formában rögzítette a gyűjtő az elbeszélését: *Mátyás király idejibe, Mad határába állt egy óriási, dús koronájú tölgyfa, amit a királynak gyakori látogatása következtibe Órfának neveztek. Ez alatt a fa alatt mindig megpihent a vadászgató király és díszes, pompázatos kísérete, urakkal, szolgálkkal, katonákkal. Egy nap történt, hogy megátak a fa alatt és ott ekezdek csemegézni, uzsonnázni. Alighogy letelepedtek a fa alá, szétrakták a nyeregkápákat, leakasztották róla a elemőzsiás tarisznyát, amibe szalonna, kenyér és jófajta bor vót, és abba a pillanatba egy gyönyörű szarvast, egy dāmavadot pillantottak meg. De sajnos nem tudták azt a szarvast efogni, mer ügyesebb vót. Nagy siettükben piros és ződ nyelű késeiket összevissza hagyták a fa alatt és a fa törzsibe szúrva. Reggel madiak vetődtek ki a fához és látják, hogy teli van a ajja bicsakkal. Azt hittík, hogy a fán terem. Összeszedték gyorsan, nem tudom mi vót náluk, valamiféle ponyva vagy zsák vagy a ölükbe kapták a többféle bicsakot. Vót, amelyiknek ződ vót a nyele, vót, amelyiknek piros. Behozták a faluba a bíró házához és mindjárt elterjedt a híre, hogy micsoda szerencse van Madba, hogy a Órfánál bicsakok teremnek. A emberek aztán azza csúfúták üköt, hogy gyümöcsöt termett a fa. Aztán annyira eterjedtek ezek a mendemondák, csúfulódások, hogy jobbnak látták, ha kivágnák a fát. Király urunk legközelebb látogatásra érkezett kedves falujábo és akkor vót a nagy meglepetés, mer nem vót az a fa sehun se, csak a gyamma benótt helyin áhattak meg. Ezér a király érthető módon megharagudott a madiakra és elátkozta a falut, a em-*

bereket, hogy ne legyen kösztük egyetértés. Elmondta őket csiribiri ronda fajzatoknak. Há ez a Mátyás átka.

Németh Márta változatában ugyanez a történet így szól: Valamikor a falu határában állt egy terebélyes, dús koronájú fa, amelyet Órfának neveztek. Egyszer a vadászgató király és díszes kísérete épp az Órfa árnyékában falatozott, amikor nem messze tőlük egy csodaszép szarvas – dárnvad ütötte fel a fejét. Gyorsan lóra kapott a sereg, s üldözni kezdték a ritkabecsű állatot. Siettükben piros és zöldnyelű falatozókéseiket is szanaszét hagyták. Míg a király és kísérete a vad bekerítésével volt elfoglalva, két madi atyafi vetődött a fához.

– Nézd már, koma! Bicsakot termett az Órfa! – kiáltott fel az egyikük.

– Az ám! Van, amelyik már meg is érett! – tódította csodálkozva a társa, és felemelt a földről egy szép, pirosnyelű falatozókést. A két koma nem sokat teketóriázott. Gyorsan összekapkodták a késeket, és siettek vissza a faluba megvinni a hírt a csodálatos eseményről. A madiak ezután sűrűn kijárogattak megnézni az Órfát, nyilván újabb termés reményében, de sajnálatunkra nem érlett az többé egy fia „gyümölcsöt” sem. Dühbe gurultak végül és szörnyű bosszút forraltak a fa ellen. Mátyás király, mikor ismét erre vadászott, hiába kereste az árnyékat adó Órfát, csak gazzal benőtt helyén állhatott meg. Átkozódva, szitkozódva távozott a faluból. Nemtetszése jeléül feléje sem nézett többé Madnak.

Fentebb már említettem, hogy Madon (legalábbis a helybeliek szerint) „emberemlékezet óta”, „apáról fiúra szálló örökségként” ezerszámra gyártották és Kisalföld-szerre vásárokon árusították az egyszerű, pirosra vagy zöldre festett fanyelű bicskákat. Ethey Árpád egy, az 1918-as Nyugatban megjelent, Rozika című elbeszélésében, az egyik (a szövegösszefüggésből adódóan valamelyik csallóközi településről származó) szereplő, a máriavölgyi búcsújáró helyen madi bicskával a kezében falatozik: *Előtte félliter bor állott. Kezében vörösnyelű madi bicsak. Egykedvűen falatozta a száraz kolbászt. Bele-bele mártogatta a darabokat a sóba, meg a paprikába.*

Nyilvánvaló, hogy ehhez a speciális helyi mesterséghez kapcsolódnak a farsang idején a második világháború után évtizedeken át megrendezett madi bicsak-bálok, amelyek kétségtelenül hozzájárultak a helyi Mátyás-

NAGYMADI SPORTPÁLYA
2015
JÚLIUS 24-25

VIII. Nagymadi BICSAKNAPOK

SZOMBAT - INGYEN BOGRÁCSGULYÁS
(ameddig a készlet tart)

Július 24 (péntek):

18 ⁰⁰ Koszorúzás a Mátyás szobornál	15 ⁰⁰ Erdőberek bemutatója
18 ⁰⁰ Ökumenikus istentisztelet	16 ⁰⁰ A FutaMod versenyfutás kiértékelése
19 ⁰⁰ Ünnepi vacsora	16 ⁰⁰ Karate bemutató
20 ⁰⁰ Sláger Tv nyilvános tévéfelvétele	16 ⁰⁰ A nagymadi óvoda és iskola növénydekeinek műsora
	17 ⁰⁰ IV. Nemzetek hídja, a főzőverseny kiértékelése

Július 25 (szombat):

9 ⁰⁰ FutaMod versenyfutás	17 ⁰⁰ Dér Zsolt hegedűművész műsora
10 ⁰⁰ Kézműves foglalkozások, fajták	18 ⁰⁰ Arizona zenekar koncertje
11 ⁰⁰ Tűzgyújtás - IV. Nemzetek hídja, Bicskás ételek Nemzetközi főzőversenye	19 ⁰⁰ Á-Lista zenekar koncertje
13 ⁰⁰ A nagymadi szélrózsa - népdalfesztivál	22 ⁰⁰ Rózsa Magdi 90 perces élő koncertje
14 ⁰⁰ Óriás légvár, előcsocsó, rodeóbíka	0 ⁰⁰ Tűztjáték - Utcából

A 2015. évi Nagymadi Bicsaknapok programja

kultusz erősítéséhez is. Itt a rendezők belépőjegy helyett a résztvevőknek egy pamutsallang segítségével ruhára tűzhető, alig 1 cm-es kis fanyelű bicskákat adtak (a nőknek zöldet, a férfiaknak pirosat). Ezeket a készítményeket a bált megelőzően három mester gyártotta esténként, csaknem egy hónapon át, mivel egy-egy alkalomra 400–500 darabra is szükség volt. Egyébként a zenészek számára is csináltak hasonló, csak valamivel nagyobb kitűzőket. Ezenkívül 8-10 darab, csaknem 50 kg-os bicskákat is készítettek a bálra, amelyeket aztán tombolán lehetett megnyerni (egy ilyen hatalmas példány ma is látható a helyi kocsmá falán felakasztva).

A madi *bicsak-bálok* megrendezése az 1970-es évek végére elhalt ugyan, ám az 1989-es rendszerváltás után az egész Mátyás-hagyomány annál jelentősebb mértékben élénkült föl. 2008. augusztus 15–17-én rendezték meg az első *Madi Bicsaknapokat*. Az indítékokról a helyi polgármester a Csallóköz című hetilap munkatársának a következőket nyilatkozta: *Nekem úgy tűnt, hogy ez a bicsak-legenda lassan a feledésbe merült, már jelképes értelemben ott porosodik a padláson, ezért felélesztettük és megpróbáljuk életben tartani.*

Új helyi hagyományt igyekeztek tehát, egy régre alapozva teremteni. Láthattuk, a „régí” egy korábbi falucsúfoló, tehát a közösség szempontjából negatív jelenség, ami egy nem helyi származású tanítónő ügyködése által egyszer csak pozitívként jelent meg. A megbélyegző falucsúfoló (*csiribiri rossz emberek; csiribiri madiak; érik-e már a bicsak?*) negatív tartalmát teljesen a háttérbe tolva, pozitív vonásait (Mátyás király személye, az ajándéktárgyként gyártott és ma is árusítható, immár nem piros vagy zöld, hanem *piros-fehér-zöld nyelű bicskák*) emelték ki. Közben mindezt az ebben az időben Nyugatról terjedő falunapok mintájára, azoknak egy különleges helyi szint adva valósítják meg. Ha áttekintjük a műsorokat, a rendezvényeknek legalább három markáns rétegét figyelhetjük meg:

1. A Mátyás-hagyomány jelenléte. Ez egyrészt a rendezvénysorozat nevéből (*Bicsak-napok*), az első alkalommal felavatott, majd minden évben megkoszorúzott Mátyás-szobor szerepéből, a – nem is feltétlenül helyi – óvodások, iskolások műsoraiból (valamilyen Mátyás-történet bemutatása, rajzverseny stb.), illetve általánosabb, tartalmilag a Mátyás-hagyományhoz kevésbé kötődő terminológiából (*Bicsak-kupa; a helyi népdalkör neve: Bicsakfa*) adódik.

2. Egy másik, legalább ennyire domináns tradíció is fontos, ha lehet, még markánsabb szereppel bír minden év programjában. Ez a helyi önkéntes tűzoltószervezet hagyománya, az általa szervezett versenyek, bemutatók. E versenyekben nemcsak a szomszéd-

Corvin Mátyás nagymadi szobra
(Liszka József felv. 2008)

dos csallóközi települések tűzoltói (az egyik tudósítás megfogalmazásában: lánglovagjai), hanem távolabbi szlovák, illetve magyarországi csapatok is részt vesznek.

3. A műsorok harmadik rétegét a falunapokra jellemző futballmérkőzések, illetve a mulatós, nótás, diszkós, újabban rock műfajt képviselő vendégművészek általában főműsoridőben való szerepeltetése, felléptetése képviseli.

A fentiekben egyrészt egy kis község, a csallóközi Nagymad Mátyás-hagyományait mutattam be röviden a helyi tradíció és a vele szorosan összefüggő, szemmel láthatóan egymást kölcsönösen befolyásoló írásos emlékek alapján. Ebből a néhány adatból is szépen látszik, milyen szoros kapcsolatban vannak egymással a szájhagyományozódás útján terjedő, fennmaradó folklórkötések és a nyomtatásban terjesztett, akár az iskolai oktatásba is bekerült ismeretek. Ez az apró példa is Albert Wesselski teóriáját bizonyítja, miszerint önmagában a szájhagyomány évszázadokon (horribile dictu: évezredek) keresztül nem képes fönntartani többé-kevésbé kötött szövegeket. Időről időre szüksége van az írásbeliség, a nyomtatott szövegek „besegítésére”, az emlékezet felfrissítésére, megerősítésére. A különféle társadalmi rétegek szoros, egymás tudását megtermékenyítő kapcsolata, az egyén szerepének fontossága a néphagyományban szintén kiviláglik a fenti adatokból. Ezen túlmenően azért is tanulságos az eset, mert megmutatja, hogy egy negatív előjelű, falucsúfoló-szerű történet miként fordulhat a visszájára. Noha valamilyen módon a külvilág általi megbélyegzés is összekovácsol, vagy inkább (reflex-szerűen) összeránt egy közösséget, miután – némileg nemzeti köntösbe is öltöztetett⁷ – helyi pozitív hagyomány válik belőle (mert mesterségesen, tudatosan megkonstruálják), még inkább közösségformáló erővé válhat.

Tájékoztató irodalom:

Komorovský, Ján: *Král' Matej Korvín v ľudovej prozaickej slovesnosti*, Bratislava, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1957; Kriza Ildikó, *A Mátyás-hagyomány évszázadai*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 2007; Lukács István, *A megváltó Mátyás király színeváltozásai a szlovén néphagyományban és szépirodalomban. A világ archetipikus víziója*, Budapest, Lucidus Kiadó, 2001; Timaffy László, *Táltosok, tudósok, boszorkányok. Kisalföldi népmondák*, Győr, Hazánk Kiadó, 1992; Ujváry Zoltán, *Mátyás király Gömörben. Mondák, anekdoták a néphagyományban*, Debrecen, KLTE Néprajzi Tanszék, 1990; Voigt Vilmos, *Mátyás király a magyar és európai folklórban*, Híd 76, 2012/8, 61–74.; Wesselski, Albert, *Versuch einer Theorie des Märchens*, Reichenberg i. B., Sudendentischer Verlag Franz Kraus, 1931.

⁷ A kérdés persze még ennél is bonyolultabb, mert a magyar többségű Mad *Bicsak-napjaira* rendre hívnak meg szlovák településekről vendégfellépőket, testvér-tűzoltóegyesületeket. *Nemzetek Hídja* címen a *bicskás ételek* nemzetközi főzőversenyét is rendszeresen megvalósítják.